

Doğunun Kalbine Seyahat

Süleyman El-Tacir,

İstanbul, Yeditepe Yayınları, 2012, 103 sayfa, ISBN: 9786055200015

Zafer SARAÇ¹

Çeviren: Ramazan ŞEŞEN

Geçmişten günümüze insanlar buldukları coğrafyanın haricinde ki mekânları merak etmiştir. Bu yüzden buldukları mekanı terk-i diyar eyleyerek yeni maceralara yelken açmış, uzun seyahatler yapmışlardır. Geçmişte yollar günümüzdeki kadar emniyetli olmadığından bu girişime cesaret edenlerin sayısı bir hayli azdır. Kimi zaman ise seyahat için geçerli bir sebep vaki olmuştur. Ortaçağların en önemli seyahat vesilesi ise ticarettir. Ticaret birden fazla yere ve uzak coğrafyalara yapıldığından bir tacirin izlenimleri çok renkli ve kayda değer olabilmektedir.

Ortaçağ'ın iki önemli ticaret yolu Asya'da kendini göstermektedir. Özellikle coğrafi keşifler öncesi dünya ticaretinin merkezi diyebileceğimiz bu yollarda uzun kervanlarla ve gemi filolarıyla tüccarlar seyahat etmişlerdir. Ticaret yollarının kara üzerinde bulunanı İpek Yolu olarak

¹ Fırat Üniversitesi İnsani Sosyal Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü Lisans Öğrencisi, zafersarac@hotmail.com

nitelendirilirken, kitabımızın konusunu oluşturan baharat yolu ise deniz üzerinde doğu ve batı ekseninde uzanmıştır. Kitabı kaleme alan Süleyman el-Tacir isminden de anlaşılacağı gibi Baharat yolu güzergâhını kullanarak ticaret yapmaktadır. Süleyman el-Tacir 852 yılında Basra'dan Kanton'a yapmış olduğu bu ticari seyahatleri esnasındaki hatırlarını Ahbar el-Sin vel-Hind (Çin ve Hind Haberleri) eserinde anlatmıştır. Bu eski yazma eser 10.yüzyılda başka bir yazar Ebu Zeyd el-Hasan b. Yezid el-Sirafi'nin eline geçmiştir. Bunu kendi eserinde kullanan Ebu Zeyd bilgilerini 915 yılında dönemin ünlü tarihçi ve coğrafyacısı Mesûdi ile paylaşmıştır. Mesûdi ise yazmış olduğu meşhur eseri Muruc ez-Zeheb (Altın Bozkırlar) da Süleyman el-Tacir'in eserindeki bilgileri bu vasıtayla kullanmıştır.

Süleyman el-Tacir'in bu yazma eseri Avrupa da birçok kez tercüme edilirken Türkiye de aynı ilgiye maruf olmamıştır. Önemli tercümelerinden birisi Yusuf el-Şaruninin tercümesidir. Kitabın çevirisi Ramazan Şeşen hoca tarafından bu çeviri baz alınarak dilimize kazandırılmıştır. Şaruni'nin tercümesinde Mesudi'nin pasajlarına da yer verilmiştir. Esas alındığı eser paralelinde Ramazan Şeşen hocanın tahlilini yapacağımız kitabı da kabaca bir tasnifle 3 kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım kitabın ana omurgasını oluşturan Süleyman el -Tacir'e ait yazma eserden alınan kısım 2. kısmı 10. yüzyıl başlarında kaleme alınan Ebu Zeyd el-Hasan b. Yezid el-Sirafi'ye ait zeyl (ekleme) 3. kısmı ise Mesûdi ile Ebu Zeyd Sirafi'nin Basra'da 915 yılında ki buluşmanın hatırasına istinaden Mesûdinin meşhur eseri Muruc ez-Zeheb'te ki seçme pasajların olduğu kısımdır.

Baharat Yolu'nun önemli bir kısmını bünyesinde barındıran Çin ve Hindistan coğrafyaları kitabın isminden de (Çin ve Hint Ülkeleri Hatıraları) anlaşılacağı gibi kitabın esas anlatısını oluşturmaktadır. Süleyman el-Tacir bir tüccar olduğundan ziyaret ettiği liman şehirlerinden yola çıkarak ülkelerin hakkında genel değerlendirmeler yaptığını görüyoruz. Öncelikle bahsettiği gidilen bölgelerin coğrafyası, kaptanın yol güzergâhını planlarken tespit ettiği bilgiler gibi sunulmuş. Geçilen limanlar denizlerin durumu karşılaşılabilecek tehlikeler iklim şartlarından yer yer bahsedilmiş.

El-Tacir eserini kaleme alırken edebi kaygılardan uzak, hatıra şeklinde bir nevi bunların nesilden nesle anlatılmasını ön görmüş olabilir. Bazen anlattığı şeylerin yenilir yutulur cinsten olmadığını kendisi yazarken şaşkırtan hayrete düşüren bu olayların başkalarında da aynı etki yapmasını beklediği açıktır. Hatıralarını yazmasında ki tetikleyici unsuru bu cepheden değerlendirebiliriz.

Anlatılan bölgelerin coğrafyası hakkında kısa bilgiler verildikten sonra güzergâhtaki yerleri belirtilmiştir. Sonrasında bölgede kimlerin yaşadığı yaşamlarını nasıl sürdürdükleri sosyal iktisadi ve yönetim anlayışları açıklanmıştır. Tacir bölgedeki sosyal yaşantıyı hatıralarına yansıtarken öncelikle gözlemlerine yer veriyor. Bu manada Tacir'in üstün bir gözlem gücünün bulunduğunu söyleyebiliriz. Karşılaşmış olduğu kültürel yapıları sosyal yaşantıları ilk kez karşılaşmış olmanın vermiş olduğu çekiciliğin iştihakıyla kaleme aldığını hatıralarının birçok yerinde görebiliyoruz.

Anlatılan bazı yerlerde ise gözlemlerin ikinci planda kaldığı bölgede anlatılan efsanelerin yazarın abartılı anlatımının karışımıyla sunulduğu görülmektedir. Bunu yazınsal türlerin tam manasıyla gelişmediği bir dönemde, efsanelerin ve sözlü edebiyatın insanlar üzerinde halen etkili olduğu gerçeğine bağlayabiliriz. Edebi bakış açılarının tam manasıyla gelişmediği bir dünyada anlatımı etkili kılmanın yolu, bir anlamda abartı faktörünü arttırmaktan geçmektedir. Tacir'de anlatılanların akılda kalıcılığını arttırmak için bu yolu izlemiştir. Örneğin;

“Deherm Hükümdarının ordusu Belhera, adalar, Ta ki hükümdarlarının ordularına göre daha fazladır. Rivayete göre 50 bin fille savaşa çıkar... Ordusundaki çamaşırcıların sayısı 10 bin ila 15 bin arasındadır.”

Böylelikle bir ordu tasvir edilirken devasa büyüklüğüne vurgu yapılarak fazlasıyla abartılmaktadır. Tacir'in hatıralarında geniş yer ayırdığı kısımlardan biriside Çin halkı ile Hint halkını karşılaştırdığı bölümdür. Hatıraların genelinde yer yer değerlendirilen bu iki topluluk hatıraların sonuna doğru geniş çaplı karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma her iki kavmin sosyal hayatı açısından önemli bilgiler içermektedir. Anlatılan sosyal yaşamlarda dini anlayışın şekillendirici etkisini fark etmemizi sağlayacak bir çok veri araştırmacıların kullanımına böylelikle sunulmuştur.

Tacir'in hatıralarında belirli bir planlama söz konusu değildir. Adeta yolculuğu esnasında dikkate şayan ilgisini çeken başkalarının ilgisini uyandırabileceğini düşündüğü her şeyi gelişi güzel kaleme almıştır. Bu nedenle anlattıklarını tasnife tabi tuttuğunu düşünemeyiz. Yolculuklarında güzergâh üzerinde bulunan bölgelerin öne çıkan özelliklerini farklı başlıklar altında ele almıştır. Bu başlıklar kapsamında anlatılanlar kimi zaman detaylandırılırken kimi zaman da kısaca geçiştirilmiştir. Bunu Tacir'in bilgi kaynaklarının çeşitliliğine ve alışveriş ilişkisinin yoğunluk derecesine bağlayabiliriz.

Kitabın ikinci kısmı Ebu Zeyd el-Hasan zeylidir. Bu kısım adeta Tacir'in hatıralarının günümüzdeki manasıyla genişletilmiş bir baskısıdır. Ebu Zeyd, Tacir'in anlatısını zenginleştirirken menkûbelerden hikâyelerden ve kulağına takılan haberlerden istifade etmiştir. Ebu Zeyd'in anlatısının Tacir'e göre daha zengin bir bakış açısını yansıttığını söyleyebiliriz. Ebu Zeyd Konulara daha detaylı eğilerek anlatılanların akılda yer edecek ilginç nüanslarını ön plana çıkarmıştır. Özellikle bir ticaret ürünü olan Misk'in hiçte alışık olunmayan bir metotla elde edilmesi tüm aşamalarıyla anlatılmıştır. Ebu Zeyd'in Hintlilerle ilgili verdiği haberlerden bazıları ise en korkunç korku filmlerini gölgede bırakacak derecede dehşet içerdiğini belirtelim. Bunun bir geleneğin vahşice efsaneleşmiş şeklimi yoksa kökü tarihte kaybolmuş bir uygulamamı olduğunu kestirmek güç ancak medenileşmemiş bir dünya için göz ardı edemeyeceğimiz bu tablo için yaşananlar olası olduğu yorumunu yapabiliriz.

Kitabın üçüncü kısmının Mesûdi'nin meşhur eseri Müruc ez- Zeheb'de kullandığı zeyl'i içerdiğinden yukarıda bahsetmiştik. Mesûdi'nin Süleyman el-Tacir ve Ebu Zeyd'e göre daha oturaklı bir dil kullandığını söyleyebiliriz. Mesûdi, Ebu Zeyd ile konuşarak elde ettiği bilgileri

kendi üslubuyla anlatmıştır. Mesûdi tarih ve coğrafyayı sentezleyerek oluşturduğu bilgi dağarcığını, el-Tacir'in hatıralarının bezenmesinde, oldukça etkin bir şekilde kullandığı dikkati çekmektedir. Coğrafi bölgelerin tanımlanmasında daha fazla ayrıntıya inilmiştir. Misk, inci gibi ticari ürünlerin elde edilmesi hakkında bilgi verilerek Sokorta Adası hakkında Ebu Zeyd ve el-Tacir'in verdiği bilgiler yenilenmiştir.

Sonuç olarak Süleyman el Tacir'in hatıralarını kaleme almış olması, bize eşsiz bir eser bırakmasına vesile olmuştur. Hatıralar özellikle devrin sosyal yaşantısı hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. İktisadi hayatın işleyişi, bir tüccarın izlenimlerini yansıttığından okuyucunun daha yerinde değerlendirmeler yapmasına olanak sağlamaktadır. Yolculuğun belirli bir coğrafya bilgisini gerektirmesi yazarın bu malumata vakıf olmasını ve hatıratında bunlara yer vermesini sağlamıştır. Vermiş olduğu coğrafi bilgiler tarihi coğrafya açısından önemli bir temel görünümündedir. Süleyman el-Tacir bilgilerini hatıralara dökerken devrin önemli seyyahlarının eserlerine de katkı sağlamıştır. Böylece sadece günümüze değil devrine de önemli bir hatırat bırakmıştır.

